

ที่เรียกว่า อมตธาตุ แปลว่าธาตุที่ไม่ตายนั้น หมายความว่าธาตุอื่นๆ นอกจาก
นี้มันตายหมด มันตายได้ มันตายเป็น. ส่วนนิโรธธาตุนี้ ไม่เกี่ยวกับการเกิดหรือ
การตาย; แต่ว่ากลับเป็นที่ดับสิ้นของธาตุอื่นๆ. สุธัญญธาตุก็คือสิ่งซึ่งอยู่ในธาตุพวกนี้
หรือเป็นธาตุพวกนี้จะเรียกว่า สุธัญญธาตุ ก็ได้ เป็นธาตุอันเป็นที่ทำความว่างให้แก่
ธาตุอื่นๆ.

เพื่อความเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า “ธาตุ” ชนิดที่ทำให้เข้าใจธรรมะได้แล้ว ต้องเรียน
ธาตุอย่างที่กล่าวมานี้ อย่าไปมัวหลงเข้าใจว่ารู้จัก ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม
เท่านั้นแล้วก็พอแล้ว มันเป็นเรื่องของเด็กกอมมือ. ก่อนพุทธกาลเขาก็พูดเขาก็สอน
กันอยู่มันต้องรู้ต่อไปถึงวิญญาณธาตุ คือธาตุทางนามธรรมหรือวิญญาณ แล้วก็
อากาศธาตุ แล้วก็สุทธัญญธาตุ กล่าวคือธาตุความว่างเข้าไปอีกทีหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ดับหมด
ของดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ. แปลว่าเรามีธาตุที่ประหลาดที่สุดในพุทธศาสนา
นี้ เรียกว่าธาตุแห่งความว่าง หรือสุทธัญญธาตุ หรือนิโรธธาตุ หรือนิพพานธาตุ หรือ
อมตธาตุ.

ดิน น้ำ ลม ไฟ นั้นมันอยู่ในพวกรูปธาตุ; ส่วนจิตใจ วิญญาณ เจตสิต
อะไรต่าง ๆ นั้น มันอยู่ในพวกอรูปธาตุ; ส่วนนิพพานหรือสุทธัญญธาตุนั้น มันอยู่ในพวก
นิโรธธาตุ.

อรรถกถาเรียกความรู้ถึงสุญญตาว่า สุญญตาผัสสะ หรือ *สุญญโตผัสโส*. พวกเรารู้จักกันแต่ผัสสะทางตา ผัสสะทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในธัมมารมณ์; ไม่เคยมีสุญญตาผัสสะ ไม่เคยผัสสะต่อสุญญตา เพราะว่าเรารู้จักกันแต่รูปธาตุ อรูปธาตุ ไม่รู้เรื่องนิโรธธาตุ.

เมื่อไรเรารู้เรื่องนิโรธธาตุ เราจะได้ผัสสะอันใหม่ คือ สุญญตาผัสสะ อย่างที่อรรถกถาเรียก แล้วอันนี้มันเป็นชื่อของอริยมรรคในขั้นทำลายกิเลสได้จริง. ต่อเมื่อสร้างอริยมรรคที่ทำลายกิเลสได้จริง และทำลายกิเลสอยู่ขณะนั้นเรียกว่า “*สุญญตาผัสสะ*” คือเราได้เอามือไปแตะสุญญตาเข้าแล้ว นี่พูดอย่างอุปมาว่าเหมือนกับเราเอามือไปแตะสุญญตาเข้าแล้ว คือจิตของเราได้สัมผัสกันเข้ากับความว่าง.

ความว่างในลักษณะที่เป็นผัสสะ เช่นนี้ มันหมายถึง อริยมรรคของคนที่เห็นอนัตตา คือ *อนัตตานุปัตตนา* – เห็นว่าไม่มีตัวตน ไม่มีของตน เป็นสักแต่ว่า ธรรมชาติเรื่อยไปยิ่งขึ้นๆ เป็นอริยมรรคทำนองนี้อยู่แล้ว ก็เรียกว่าสุญญโตในที่นี้. แล้วผัสสะใดเกิดขึ้นในขณะแห่งมรรคนั้น ผัสสะนั้นเรียกว่า “*สุญญโตผัสโส*” หรือสุญญตาผัสสะ คือการแตะต้องสุญญตา.

คำพูดว่า ว่าง หรือ ความว่าง นี้ มันเล็งถึงของ ๒ สิ่ง คือ เล็งถึงลักษณะ ๒ ลักษณะ.

คำว่า ว่าง ในลักษณะที่หนึ่ง นั้น หมายถึง ลักษณะของสิ่งทั้งปวง; ขอให้กำหนดจดจำว่า ลักษณะของสิ่งทั้งปวงคือความว่าง.

ขอให้ลึคิดดู ให้พิจารณาดู ให้สังเกตดู ให้คำนวณดู จนกระทั่งเห็นว่า ที่สิ่งทุกสิ่งมีความว่าง คือมีลักษณะแห่งความว่างแสดงอยู่ทั้งนั้น. แต่ที่เราไม่เห็นเองแล้ว จะโทษใคร?

ความว่างในลักษณะที่สองนี้จึงหมายถึง ว่างที่เป็นลักษณะของจิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งทั้งปวง ผิดกันกับอย่างหนึ่ง ซึ่งหมายถึงว่างที่เป็นลักษณะของสิ่งทั้งปวง.

ว่างทั้งสองอย่างนี้มันเนื่องกัน ถ้าสิ่งทั้งปวงมันมีลักษณะโดยแท้จริง คือ ว่างจากตัวคนที่ควรยึดมั่นถือมั่น เพราะว่ามันว่างอย่างนี้ เราจึงเห็นความจริงว่ามันว่างได้; ถ้าตามความจริงมันเป็นสิ่งที่ไม่ว่างจากตัวคนแล้ว เราก็ไม่อาจเห็นมันว่าว่างได้เลย.

ว่างที่แรกเป็นวัตถุแห่งความรู้ หรือความเข้าถึง; ว่างที่สองคือจิตว่างนี้เป็นลักษณะของจิตที่ว่างเพราะเข้าถึงความจริง คือความว่างนั้น.

จิตมองเห็นความว่างในสิ่งทั้งปวงรวมทั้งตัวมันเอง มันจึงสลายไปเอง เหลืออยู่แต่ความว่าง คือจิตได้กลายเป็นความว่างเสียเอง. และจะเห็นทุกๆสิ่งเป็นความว่างหมด นับตั้งแต่ฝุ่นเม็ดหนึ่งไปถึงนิพพานอย่างทีกล่าวแล้ว. จะเป็นสิ่งของ หรือเป็นคน หรือเป็นสัตว์ เป็นสถานที่ เป็นเวลา เป็นอะไรต่างๆ เป็นธรรมไม่ว่าในลักษณะไหนหมด ล้วนแต่หลอมตัวเป็นสิ่งเดียวคือเป็นความว่าง เพราะความที่มารู้ความจริงข้อนี้. นี่คือการหมายของคำว่า “ว่าง”.